

Чедо Вуковић
ЖУКВА

Посвећено

Стефану Митрову Љубиши

и

Бакому Леопардију,

пјеснику поеме

„La ginestra“ (“Жуква“)

ШТО ЈЕ СА СВИЈЕТОМ —
ТО ЈЕ СА ЦВИЈЕТОМ

Црногорска народна изрека

САШАПТАВАЊЕ

Из посне, пржељаве земље, што је лижу слане маглине, ти самоникла ижбикаш, мирисна жукво, вјерна приморкињо.

Пјесник те назива *il fiore del deserto*.

Знао је: освајаш сваку стопу на којој други коријен не може опстати. Бориш се с коровом или макијом, па их надрастеш — над њима шириш тршаве влати, неуништива жукво.

Видим: у питомини за клијање тражиш длан сурова тла и каменог дробљења — не заборављаш своју прадавнину, кад си ницала у подножју вулкана или на падинама тек охлађених планина или на ужареном пијеску пустиње.

У години твоја су мјесеца два.

Приморска владарко — у мају и јуну освајаш зрело прољеће и младо лето.

Не видјех никад биљке која је кадра да својим цвијећем покрије ове приморске стране — да години отме два мјесеца, да освоји све пристранке мору на поглед, као ти, златноцвјетна жукво.

У мају плану твоји бусови — са морске цјене и пијеска крену уз стрмине твоја цвјетања. И кликне мирисно пламење: Била сам скривена, ево ме, нагледај се!

За тебе, жукво, неродне године нема — у мају и јуну златиш овај простор између мора и неба.

Цвијет ти од сунчана злата, у танким влатима модрина мора, у коријену сива опорост земље.

Никад твој струк не расте самотан. Из бусена шикну сумодри прUTOви. Здружени пију земљу и зраке само на њих управљене. Својим цвијетним снопљем црпеш снагу и љепоту. Уз сваки прут, к вршикама, нижеш златне цвасти.

Здружени у велике букете, твоји се цвјетови, на вјетру повијарцу, милују и љубе, мирисна жукво.

Твој цвијет неће гдје не дише море, лијепа приморкињо.

Ни пчеле ни љуте осе не траже медни сок у твојим цвастима, горкоцвјетна жукво.

Народ ти наниза имена: жуква, жука, жутиловка, па још и — брнистра.

Кад прецвјеташ, на суху земљу почну капати твоје латице, златносуза жукво.

Скријеш се мојем оку између двије плавети, у густошћу зеленила једва назрем твоје гршаво грмење, сиротна жукво.

Десет мјесеци кријеш се у бујном густошћу макије, у грња-цима, при грмењу шипка, украј квргастих маслина — али ја те заборавит не могу, притајени цвијете.

И кад јулски жаропеци погасе твоје цвјетање, под маестралом чујем оштри зуј твојих струкова и жалобни шапат твојих предака.

Застанем, увјерен да је то твој глас:

И кад цвјетова немам, без очију нијесам, глуха нијесам. Дане и године и вјекове бројим — олује и пожаре и тугањ којим муње шибају земљу и кад се из дубина потресају горе и море и небо, па бројим куге и глади и људске кораке и кости бројим. Будна сам ја, будна од искона.

ЛЕГЕНДЕ

Стојим у мору до појаса. Валови ми квасе и заносе сиједу браду — откривају ребра.

А ја нижем бројаницу ријечи. Легенде се рађају из великих несрећа, из отимања злу или крупна зазорака у непознато.

Излазим на жал и кажипрстом исписујем ријечи од старине. Налети вал, збрише. И мене би. Не дам се. Опет пишем, опет вал за валом. И тако из вијека у вијек — стојим с жуквиним цвијетом за ухом.

Би моја ријеч из прадавнине: краљевски син Кадмо, прогнан из Тебе, добјежа на воловским колима и настани се у овом крају и заснова град при мору.

Велим и додајем: жена му Хармонија, а то ће рећи — поживјеше у складу с природом и племенима која се ту затекоше.

Играло је дивно оро
на тарацу пред Котором!

И би моја ријеч из прадавнине: овуда бјежали Аргонаути с украденим златним руном, а весла им се кретала по такту Орфејеве свирке и пјесме.

Велим и додајем: гонише их Колхићани да поврате златно руно, тјераше до ових обала. Једног јутра угледаше питоме падине озлаћене жуквиним цвијетом и падоше на кољена пред божанством љепоте, пред твојим пламсањем, жукво свевремена. Освојише их брада у златном руно! И пожељеше да се ту настане. Плиме и осјеке времена потопише Аргонауте и њихове гониоце.

Али се, кроз стогођа, уз ове обале, весла и даље покрећу орфејским заносом.

Соко лети преко Будве града!

И би моја ријеч од старине: љепота-Ђевојка, гоњена страшћу силника, дотрча до обале. Са високе стијене скочи у море — невиност у модру хаљину обуче.

Велим и додајем: тамо гдје сунце најприје додирне море зориним зраком изрони увис бијели ступ — СкочиЂевојка. И проспе се низ њу успјењено валовље косе. Ил се рука забијели — грана од облака. Те моје очи, засјене чудом, не вјерују — вибеле не вибеле.

Зачух вилу у дубрави
                                   Ђе пјесан поје.
 Зазрех јој круну
 и вилину русу косу,
                                   бисера пуну.

И би моја ријеч од старине: ратници-мјештани, од турског плијена, саздише град на морској хриди, привезаше камени брод уз обалу и надјенуше му име Свети Стефан.

Велим и додајем: градови нестају или се обнављају. Незахвални људи никад не сахранише мртви град — ни гроба ни биљега. Овај се град отима времену.

А тице зловременице граде грађу за легенде.

ОСВАЈАЧИ

Усађен стојим — једна нога у мору, друга на камену. У руци мач, исукан из огњених њедара земље, ковали га вали о стијене.

Стојим, голопрси бранилац.

Сину муња проклетница!

О стијену туче и јауче даљина, туђина.

Опри се ногама о сухи крај — не дај се!

Залијеташе се хорде, туђини, најездари — освајаше земље и море и силним налетимагазише ову крајину. Сјекоше лозе и маслињаке, садове лимонова и наранџи, палише усјева и гору, таманише вртове и црвено цвјетање шипака ... Море и зло не мирују ни за трен.

*Ноге њихове газиле љепоту. Она им се
 крадом увлачила у зла њедра.*

Освајачи хараше земље и народе и насрташе овамо, уз пријетње: Не можете утећ ни у море! Нећемо оставит жива ни мрава у трави!

*А ја одговарах: Не клони жукво! Не
плачи сребрним сузама, маслино-сестро!
Бранићемо и мрава у трави!*

На крову својег дома надзидах стражницу. Пратим сунце од истока к западу, а зло чекам са свакоје стране. Од вјетра пиште пушкарнице. Над вратима — отвор да сипљем врелу воду на крвнике. Кућа ми тврђава.

Чиме да ограшим ћетиње око?

Силници одводише Ђевојке — робиње за продају, на трговима.

*Ухватите Приморкињу,
мјерите јој мачем косу!
Еј, махните дебеле главе, одбаците
стару истину: добротом се улази у срце
народно, само добротом!*

Налијеташе овим странама ради плијена, распаљени похлепом. Пливали су, с ханцарем у зубима, да кољу нејач у збјегу, на острву. Удаљаваше се гусарски брод. За пету објешен, висаше о катарци мирни маслинар — опуштене руке казиваху који вјетар дува. Зли вјетар. Овна звонара заклаше а звоно понијеше да им звони на лаби чим се море ужљути. Лујо Мацар посјече стотине наших глава за Голијем врхом. А при шипкову цвијету крв се наша не виђаше — земља је пијаше, вазда жедна.

*Као у инат злом времену, чељад
се моја рађала и расла уз ову пито-
мину. У зјеницама златаст одсјај
жукве. А често, обноћ, из очију моје
кућанице слано море плакаше.*

И све тако. Насрташе, освајачи на мирне луке и жала. И завађаше племенита племена. И би много зла — мртвих глава и рана, дерачина и пљенова, крађа и прекрађа, срамоћења и ћотека, очи за очи, сјечења и жежења и затирања до испод кућног темеља, те свака пакост и грдило. Но, напасника и срамотника вазда изгонисмо — његов дом или дио куће обалисмо да му трага није и да се ту не има зидат док је нашкога уха и ока ту, при сланој води.

*Бијах јачи од зла у себи. И чупах
опачину из вијека у вијек — коријен јој
у мојим прсима бијаше. И ређаше се
плач до плача, плач за плачем, авај —
плач над плачевима! Ако не утјешииш себе,
нико те утјешити неће!*

И не заборављам, збораше се у немило вријеме: „дуждево море“ и „ћесарско море“. Потонуше дужди и ћесари. Море остаде своје. Ни њихово ни моје. Ја трунка спрам њега. Оно сүмодра кап у црној пучини свевремена.

*Не да се море, не да се приморац,
не да се морнар ропству и насиљу. У Боки
морнари на мору дизали буну — на суху
падали под плотунима.*

*И ево, у заносу падам на кољена пред
морем — праоцем и прамајком. И клањам се
сунчаним зракама што зажигу свијеће на
влатима жукве.*

И не заборављам: хорде с кукастим крстом и црном кошуљом хараше земљом и небом и морем. Туђин и домаћи изрод водише коло око палог слободара и зајеча бедем Канли (Крваве) куле. А ја с разарачем, у Боки, поносно тонух да туђин њиме не крмани. На брдима зажегох устаничке ватре. И веслом будих ноћно море. И ја, Безметковић, дигох пушку над горама — да цјевачки ударам, да тучем и дотучем.

Сузама се бој не бије!

*И дочеках свој дан — у цијев оружја
задјенух гроздасти жуквин цвијет!*

*Што је са свијетом — то је са
цвијетом!*

ПЕТ ЧАСТИ СВИЈЕТА

Као пљеву, зрна гладну, вјетар ме понесе и баци у недођин. Из пљеве не клија и не ниче — зрно ми остаде под Паштровском гором.

Ај, туђино, не крива ми се на туђе добровоање, но на моје дане јадовите.

Црна Гора тамо, црна јама овамо.

Да ме хоће велики вал, овако трошна, избацит на пржину
пред нашим горама — да тамо дахнем и издахнем!

*Закопасмо своје стоне
у проклете рудоконе!*

Је ли ово моја кожа ил' скрама угљене прашине?

При свијетлу карбитуше сричем „Горски вјенац“. Па га метнем под главу — нек и пјесма почине. Сан ме хвата и у исти мах бјежи са уморне главе. И видим Ђетињим оком: зорни Његош сиђе с Маина, искрај манастира — разигра коња будванским пољем. Претече све момке. Кроз вијорну гриву замодри се пучина. Је ли пјесму угледао?

Моја дружина и ја, празнови, посијасмо кости по Невади и Монтани, по Аризони и Персији и покрај Цариграда и Нила и на пустарама између Перта и Сиднеја ... и како ли се већ зваху?

И лелекасмо једни за другима. Леле нема од лелека!

Јер туђе горе не примаху наш лелек — к нама га враћаху: право у чело, па натраг у грло да увире.

Муке жељезне — за оловом и жељезом у тмушу.

Јесу ли тунели или гробне раке?

И снијевах оно наше гробље, украј поља. Убого, а лијело и тијано. Бекоја плоча сломљена. Танке сјени чемпреса. И преци на окупу — збор зборе и дижу мачеве да се бране од облака. И дојеча подземни глас: А ти ће си, јуначка кућо?

На такав зов нико мој није био задњи. Удари ли злотвор на стари крај, вазда хитах с пушком и таином — топих се под Медовом и изроних и трчах да уграбим коју рану под Скадром и Мојковцем и Солуном и на Сутјесци.

И опет злоупутом.

И стаде ми се привиџат домаће огњиште. Кућа распукла — из зида трескот. Старица-мајка, коротна сјенка, једва за козом крочи. Још које љето и праг ће се затравит.

Писао бих мајци да умијем писат.

Читала би мајка да умије читат.

Но, кад ноћ притисне бездане океанске, сни нам се сретну — она снијева мене и ја њу.

Па ми у сан доходе наше Ђевојке. Умјесто огња прескачу пламсов грмен жукве. Лете вितिце и мараме. Свиткају зјенице. И кликћу млади орлови у висини.

Буди ме мједено звоно, буди црном звоњавом. Морам, онако снен, силазит у доњи свијет. И тонем све дубље у земљу — ка да трагам за бјелином ђедове кости.

И да ме хоће море, да ме хоће великим крилом понијет и бацит на домаћу пржину — да тамо дахнем и издахнем!

ЈАУКАЛИЦА

Ево чамим, наслоњена на прозор. Очи низ клето море. Испред прсију, из камена корита, мирише босиљак и црвени се каранфил и њишу се ћинђувице и пресијава се лист бегоније. Бдијем дневима и ноћима и годинама, из вијека у вијек. Руке саме нижу плетиво чекања.

Ај, питомо приморје, зар не знаш дивље крикнут!

Испраћах јунаке и капетане на мрске бродове, за туђе добро и славу злосрећну — да гину мушки као што умијаху. И узалуд ме питаш, пјесмару: Је ли ти чело глатко, срце весело?

Остајах црна и самотна. Очи истачем низ пучину. Узалуд украдох стас од чемпреса — недочек га пови и скрши.

На туђе бродове, на галијуне богаташке одводише моје најбоље момке. Оживаше их у гвожђа, из рамена им весла израстаху — да дома не виде нигде, да Ловћен не спазе ни Паштровску гору.

Црни врране, црне носиш гласе!

А ја, чемерна, ослушкивах гласове мора и ноћно завијање паса. Иглом убадах сузе у платно — у цвијетни, у плачни вез. Вјетрови брђани вијорише ми косу над морем — витице ми испра слани прах. Поцрње ми огледало: хватам сунце, па себе — лик ми туђ, а болови моји.

Отходише, из немаштине, моји момци танкоструки, чак преко девет мора сињијех — у јаме, у рудокопе, сиротиња моја. Снагу и кости закопаше у туђу, у црну земљу, пропала се.

А ја се савијах уз празну колијевку да сиједи плетем. И не престајах да кунем облаке прекоморске: ни ви, с крилима од пјене, не спасисте њихове гробове без биљега.

Одводише момке моје на војне, на води и суху, на крајине далеке, безимене — да гину ил' кљасте и слијепи тубином просе.

А мени сахнуше њедра и руке грубе и рањаве — маслина их кором прекрила. Цвијет жукове метак у кандило, уз пламичак — за добро море ћеци мојој. Ај, хоће ли ипак бити добра мора?

Па мој најмлађи, још мали бијаше, често к обали. Јужни се валови повуку, а он трчкарај жалом, трагом избачене морске траве, сунђера и алги. Надаше се да ће угледаг лијепу шкољку или љуштурку пужа ил сипину кост или некакав невиђен, тајновит дар из дубина. И радо гледаше галеба — једним крилом пара небо, другим морску пјену. Па ми и њега, најмлађег, море оте из наручја.

*Те сузим, ево, над шкрињицом. Ту му јелечић
и ћетињи опанчићи, па дар од ћеда — срмени нож,
крви не гледао. Милујем његову кошуљу, под грлом
везену. Сиромашку кошуљу, ткану од срчике жукви-
них влати — од нас свила и кадиџа бјежаху као
да смо губави!*

Као да га видим, младе моје, крај туђег брода потопљена: на модром јастуку почива му глава, дубина му њише косу за вјечни сан, кроз очне дупље пролијећу рибе и расту гране црвених кораља.

*Узалуд вичем: море је невјерно поље! Па
трајем и чамим, ево, на прозору што гледа у дан,
у бездан. Вјетрови сиједе у мојој коси. Нечујни
јаок у грлу. Зјенице ми научина замрежила.*

ЗДРАВИЦА

Усних лијеп сан. Талас се заустави, пропет. С врха се отвори велика шкољка. Из ње излетје риба-птица. Крила јој од бисерна сјаја. Уз крик, без кљуна, вину се да такне небо. Опет урони у морски завичај. Помислих: јесам ли и ја, давно-давно, из неке шкољке? И погледах: звијезде излијећу из мора и по небу се расипљу.

Пробуди ми се рука.

Родила лоза, мирише комина. Љеска се сунце у чаши вина. Мала ми чаша за здравицу. Корачам, тражим.

Ево, крчаг вина на плочи крај пута — за жедна намјерника. Обичај од старине.

Подижем крчаг и наздрављам овоме гостопримном крају.

Ој радости, веселости, ће си досад била?

Испијмо, дружино, за неспутан корак човјеков — с прага у свијет. И за пловидбу неуспаваних лаба — с прага у свијет.

Наздрављам костима и ранама нападача и бранилаца што на кућним праговима падоше, посјечени. Наздрављам једнако, јер бркове умачем у мркоцрвени круг вина.

Здраво да сте буне и бунције! Испијмо за зној кулучара што пробијаше друмове кроз беспуће планина!

Напијам за зидине градова и звонике старе и мједену јеку звона. За шкуре натруле и прозоре с бокорима каранфила. За вртове ружа и ружмарина и лијандере и камелије и мимозе и влажне засјенке под вењама и честаре макије по странама.

За подланицу родне земље, ће се раоник може заћести.

Испијмо за вјетрове, другаре вјерне, што нам стране свијета казују и завлаче се под пазуха.

Прелићу вином гробове, мушке и женске, старачке и дјечје — нек пију кости и земља нек пије. И ево чекам да црница, рукот костура, подигне чашу пратаме и одздрави мени.

Да си ми здрав, домаћине! Родиле ти маслине — црњаке и облице, а највише жутице, уљаног сока пуне!

Наздрављам маслинама сребрним и младожењама што их садише — то би њихово вјенчање са стољењима.

Испијмо, браћо и сестре, за млинаре што маслине мељу и сваком капљом уља по сунчани зрак хватају.

Да наздравим и нагој рүци берачице што се к жутици наранци пружа.

И наздрављам жени у црном, вјечној коротници. И жени с бременом дрва и оној што хита к тржници. Рамена повита под теретом: уље, маслине, колүти сира, сухе смокве, вуна, кожа, восак и мед, сушена риба и лој и кастрадаина и зеље.

И поврх свега тога испијмо за рүку тежачку, за тешку и родну — посадиш је, из сваког прста шикну младике трешње ил крушке, смокве, лимуна, јабүке.

А цвијеће ниче из очију давно помрлих.

И да си здрава и једра, невјесто. У њедрима ти двије наранце — мебу њих задјени влат процвјетале жүкве.

Пуче пушка — вјери се Ђевојка!

И наздрављам сватовским баркама — весла се хватају час мора час неба. И здравицом позивам момка иза горе: сиби, јүначе, үбери цвијет и Ђевојку! И зарана водите невјесту.

За косом јој сунце понесите!

Стари свете, окити врх барјака цвијетом жүкве, окити пјеном морском, стари свете.

Кућа из темеља узигра, кад јој се примиче мио гост. Здравницу за госта доброгоста!

И наздрављам божанству мора — ено спава на дну заборавана.

И наздрављам свим здравицама и здравичарима — ко наздравља, злү не мисли. Испијмо на душак свој дах свагдањи.

Чаша ни прва ни потоња!

ПРЕСУДА

На Дробном пијеску — ја, сућа од збора вјековита. Вали ми перу ноге и вид и ријечи. Сједим „на столу од правде“ и судим по души и неписану закону, нашем Староставнику — између рањене земље и неба, подијељеног на тмушу и ведрину.

Пред сућом стојим ја, Кањош Паштровић. Бих зван и мољен од свега збора домаћег и сиромашког. Свједочим и оптужујем грабљиве силе и але овога свијета.

Ја, Кањош, мањи и нејачи од свијех, гладник, голијех гњатова, станем ли на грумен земље-правице, налијем се снагом дива! Нико ми тадер раван није!

Збори, Кањошу! Слуша те ухо — велика шкољка, пуна јеке!

И велим, славни суде: граница нам илити конфин од истока — сунце којем се клањам, од полудне, од шилока — море пред којим клечим, од буре — сњеговите планине моје браће, од запади — тама без звијезда. А брод и око и нада, велим, граница немају.

И ево, славни суде, кунем се путем, кунем се морем и кућним прагом, кунем се срећом и цвијетом жукве кунем се — истину ћу зборит!

Дојекују се Орјен и Ловћен и Паштровска гора и Румија. Питају мене и питају црни облак: шта чека човјека?

И питам се ја: шта ли чека човјека?

Не отежи, Кањошу! Очисти маглу с језика. Моје теразије почивају на сржи збиље!

Ево, славни суде: дераше нас најездари с мора и суха, — гуњину, па кошуљу, па кожу, па до кости. Дераше нас стимадури, прокарадури, провидури, сопрапровидури, канзалијери, дуждеви подскутници, тровачи туцанијем стаклом, писари и полицаји, кметови и кнезови, сержанти и тененти, и мађори, и колонели, и фелдвобели, и ђенерали са ширатима и паше и злопаше од два и три туга, па још харачлије и порезници и финанци, те гусари и паликуће и отмичари бевојака и хајдуци и звонокраће и камцијаша и окивачи нашијех ногу на галијама и уходе и шпијуни и лижисахани и кадиоци туђе власти — овајачу на поздрав, а нама на мртвачку звонише наша рођена звона — па тамничари и шапатници и кривосуће ... и сва та булумента и црни облак што се вијек за вијеком не скидаше с нашега неба. Има ли за њих суда, славни суде?

И на шта се још жалиш, о Кањошу? Казуј нешто опиљиво!

Опиљив сам ја, славни суде, господа високо лете. Па како ћу? Тијесне ми прси, још тјешња уста да све искажу. Ево: насложи се господско право на право — с моје кости до неба. Цар господар, кад дође, да се погости с три оброка. Исто и преза гласник. И кнез да се погости с три оброка. Од преза кнезу четири перпера за одијело. Па још кућу и пег перпера и чабар вина. Па цару на годину сто перпера мање четири динара,

па цареву казнацу десет перпера, па редом господи без броја и конца. И све да намири кеса од моје коже сашивена! А ће је моје право?

Прекини сад, Кањошу! Ја, суђа, сједећи „на столу од правде,“ велим по старом нашем закону: нек се чује и друго звоно!

Јави се глас из књиге, корице јој сребром и позлатом опточене:

Власт је од бога. Власти је дато правду својом руком дијелити, узимат дажбине, сјећи и вјешати. Пуку је суђено да трпи и очи к земљи обара. Поданик је поданик, господар је господар и његово је да господује вјечно, док је сунца и мјесеца!

А ја, Кањош, одговарам: И сунце залази и мјесец мијења лик — ноћ га једе, па се он тамом храни и гоји. Све иде из руке у руку — моја нога вазда на овом камену. А броји се потоња!

И велим: преблаги, праведни, преведри, премилостиви, пре свијетли, преузвишени, предобри принципе и господару, цјеливам ти вешту и руку добротворку, погледај милостивијем оком овај пук — а пуца нам кожа под твојим бичем и гњију кости у тамницама и на галијунима и маонама твојим и таоци на смјену стоје у подруму, у води до кољена — чувају ти страх од буне народне! И гладни нам зуби зијевају облак да загризу. И море и земља једнако се љуљају под нама.

И вичем: Кога срце боли — очи му плачу саме. Није ме земља за сужња родила! Но сврх себе стојим и браним се од сваке напасти и неправде!

Доста си зборио, Кањошу!

А ја, суђа, изабран од свега збора нашега, сједећи „на столу од правде“, опет велим: Нек се чује и друго звоно!

Мук. Прсло је друго звоно. Већ му гласа није.

Да ли у вијек вјечни?

И ја, суђа, устадох и обидох ногама све крајине и све вијекове и очима вибех сва сјечења и жежења и неправде и отимачине и дерачине од свијех власти и господара. И вибех и одмјерих сва насиља над чојком и маслином и цвијетом и морском рибом и тицом. И судим и пресуђујем по нашем закону од старине, по срцу и бистру уму, те изговарам чистијем устима: Правица је твоја, Кањошу — потоња се броји!

И сједећи „на столу правде“ поручујем: Од народног уздања у себе тврђега града нема!

УМИР

Ми, дванаест вијекова и дванаест сиједих глава, сједосмо у коло од умира и призвасмо правду што истиче из коријена свега живог, и рекосмо: нек је умир и мир између природе свеколике и људске кости. И рекосмо: нек је умир и мир између човјека и човјека.

Почујте и моју ријеч, о умирници! Ево ја, жена и мајка, пред вама изговарам: Што се не држасте своје ријечи? Зашто не подијелисте правду како сунчани круг заповиједа? У њему, у кругу, нема првог ни потоњег! Ево, погледајте, старци:

Није ли гумно кружни вршај сунца?

И сач и пријепња и погача и камен огњиштак — вруће сунце домаће. И млински камен, велим, и жрвањ.

И волат кућни и морски жал и срп и лучац на колијевци, над бетињом главом — лук шарне дуге.

И кружни вез око грла и прстен вјенчани и пара на челу ћевојачком и ваше капице и медаље на прсима, о старци, и мој колут на глави за терет свагдањи — и то знаци сунчани.

И вртаче у камењару и златни кругови око светачких глава.

И змија се скружа кад мирује и кад се од сјенке над собом брани. Тако и појас око мојег стаса.

И моје око у које зраци свијета увиру. И око, велим, из којег све моје избија на вибело.

И кандило и свијећа воштана.

И кружно коло — двоје и двоје као зраке младог сунца играју.

И уморно коло.

Зашто не подијелисте правду, о старци, како сунчани круг заповиједа?

Не зановијетај, жено. Ми учинисмо своје. Пребисмо главе за главе, ране за ране, пљенове за пљенове, злу ријеч за злу ријеч. Преосталу рану судимо за пола човјека. Главу цијенисмо 133 и по цекина и двије паре и пару пресекосмо. И рекосмо: нека мир крајином дише.

Уста вам се скаменила, старци умирници! Мало рекосте, још мање учинисте! Око мене зна се круг свега: мирни рат и бескрвни ратни мир данас и сјутра и довијек.

И велим: удрите се и мирите бијесни валови и стијене трошне и тврде. Сударајте се и грлите вјетрови над водом и кршном стојбином.

Ој јелова горо, сва у јеле расла!

Смјењујте се, огњеви и студи, и блажите се у мојим њедрима.

Спучите се у помирни круг рабања и смрти — обоје под мојим појасом.

И нек траје умирни судар облака мрких и бијелих — нек их сијев муње, нек их пролом грома утиша и згрли.

Омлади се, вјетре, жуквиним цвијетањем. Однеси га мору, закити му бурне кријесте.

Све је то лијепо. Све ће и без вас тећи и протећи.

Али, како да помирим, о старци, овај длан дрвенасти, рањави и бијелу руку, рођену за грабеж и цјеливање? Куд да дјенем празна уста бетиња и ребра што кожу парају? На који тас од правнице да положим ровине ће градови мирни бијаху?

Куд ћу сјече и кужне ране и спепељене кости невине чељади?
На који тас да вргнем безумље силника и богатуна?

Јесам ли дошла пред врата од пакла?

Што не подијелисте правицу, о старци, како сунчани круг
иште и заповиједа?

Сједи коло од умира. Сједе вијекови и старци сједоглави и
тронодршци. Сједе и ћуте.

ОПОМЕНЕ

Вјетрови ме оглодаше, стојим бијел и сух — рибља кост.
Над челом гарни облак умјесто косе.

Ослушкујем опомене и жигосање — из вјетрова, из мора,
из њедара земље, из жуквина струка.

Жигошу удар први.

Копнени гусари заратише с природом. Хајка за хајком, уз
заглушне крике — дивље хорде, јурњава лимених оклопа. Узавре
море од гада — од катрана и помасти и конзерви и полома
стакла. Питомину изроваше и опоганише и димовима смрадним
покрише долине и заравни. Поцрњеше галебова крила. Рачја
клијешта зарише се у подерану кесу од најлона. Отрован леп-
тир паде у барицу нафте. Ни зрно пијеска бијело. Ни травка
зелена. Ни морска капља не модри се више. Ни прам облака
чист. Ни гутљај ваздуха морског за радовање прсима. Мутне
кише вију се — нит им се пада, нити могу натраг. Мутни во-
дотоци бурлају без наде — ни чиста извора ни ушћа.

Паде цвијет наранџе.

*И спазих, авај, да ми кожу, да ми крв, да ми
дах, да ми зјенице затворише — опада црно лишће
с мојих прстију и труне коријен испод мојих сто-
пала и сахне горобиле око мене и црни катран јури
кроз моје жиле и сухе бројке капљу с мојих тре-
навица.*

*Зазивам у помоћ коријење маслине и жукве,
све коријење и стијење и валове и олује зовем
у помоћ!*

Жигошу удар други.

Једним махом моћни заимаше. О земљу се отимаше, пјешча-
не бјелине присвајаше и гвожђем ограђиваше. Би и таквих: не-
зајазом обузети, образ људски уграђиваше у темеље чардака. И
већ не би дома за домаће живљење — сваки лежај и јастук и
праг и кашика свака и подница и квака и грлић сваке боце и
сваки звук и слух и миг и длан сваки — за пару, за продају.

О себи мислећи, почеше себе заборављат.

И спазих: потамње коријен дана.

*А кости сиротињске, чуј, не звече као
сребрњаци.
И храбраше их народна пјесма: Муња грома
надиграла!*

Тад стиже удар трећи.

Јутро прољећа и јутро пана. Тутњи пратама из дубине. Уздрмаше се горе и долине. Стијене као с неба полетјеше. Обарају се стари градови и кровови, ено, силазе у своје темеље. Тону у море високи чемпреси. Из гробова искачу кости устрашене. Пустошна туга покри питомо приморје.

*И потресе ме језа. То земља опомиње моју
занесену главу. Поручује из прадубине: Још сам
ти црна колијевка! Још ћу те љуљати и страхом
нагонити да се сјетиш своје трошне кости! Скриши-
ћу твоју себичну, грабљиву руку! На страх себи
измислио си пакао — ту јаму сам копаиш!
Зар има јаме, питам, у коју зрак сунца и
ока не може допријет?*

КЛЕТВА

Проклети клетник стојим на обали. Стопала ми покрива дробни пијесак. Немилосни вијекови, као таласи, налијећу ми на прси — чини им се да је стијена.

Хрипи ми глас — једва до мојег уха досеже.

Да је проклет онај трен — сред ове љепоте — кад моја рука баца зломислен камен и прште ниско чело далеког претка и пећина рикну лелеком.

Да је трипут проклет онај трен — сред ове љепоте — кад врх моје стријеле би намазан отровом и мржњом и кад му шапнух: забоди се у око, у срце.

Да је трипут и триста пута проклет онај трен и онај дан — сред ове љепоте — кад моја цијев избљува куглу огњену и кад паклена печурка сакри сунце.

Да је трипут и триста пута и три хиљаде пута проклет трен и проклет вијек — сред ове љепоте — кад црне ајкуле изронише из безумља и у челик се претворише и шиљасте бојеве главе укристише над мојом главом, велим: бојеве троглаве аждаје.

И, ево, стижу ме све моје клетве. Зажарен видик располутише као јабуку. Очи би утекле да имају куд. Богови се разбјегаше с небеса. Вијек овај узлијеће у космос, а сурвава се у своје поноре.

И, ево, стојим на вису да оком свежем пучину и далеко горје.

Сјенка ми пада на рамена, на тјеме. Море се љути и подиже мрко валовље. Колебају се врхови планина.

Сјенка све црња по мени, притиска, урла пријетњом.
 Бојеве главе над мојим видом — и птица није птица!
 Бојеве главе над мојим горјем — и лист није лист и сахне
 жуквин цвијет и пјесма пјесма није!
 Бојеве главе над мојим морем — и шкољка се не отвара
 и не трепти рибље пераје и не јавља се стас Скочићевојке!
 Бојеве главе над мојим вијеком и над очима тек рођене
 дјеце — и слободе није и мира у миру није и љубав у љубави
 није! И чини се: гори ми коса на тјемени.
 Бојеве главе над мојом главом и зломислен камен у руци
 и запета отровна стријела!
 Бојеве главе над мојом главом, над видом, над горјем, над
 морем, над вијеком — над твојом и мојом главом, бојеве тро-
 главе главе! Земља већ тијесна. И видим: ратно попрште и
 међу звијездама!

*Змај полеће с мора на Дунаво
 и понесе под крилом ћевојку ...
 Окрећем се теби, жукво. Твоје
 влати трепере — од зелена једа, од
 стријепње?
 Што је са свијетом — то је са
 цвијетом.*

ТЕСТАМЕНТ

Рекоше: Стара, ближи ти се сто година, надаш ли се да
 ћеш бити невјеста младом вијеку? Рекох: Нека, нек се нашале.
 Јер ја, вршњакиња овог стогаба, позајмих свој глас жукви,
 милој друзи. Она подари боју мојем лицу — одавно жутујем.
 Умјесто ње шапћем потоњу поруку.

У тијелу се чујем љуто бона ... Ај, не тако! Ваља казат:
 Понеки цвијет мој још се радује дану.

Тек јача љето, а већ се ближи јесен мојем цвјетању. И ја,
 жуква, твоја премила друга, предајем вјетру златне латице.
 И струји тихи даник кроз моје влати, још пуне зелене крви.

Остављам у аманет до новог цвјетања — нек је опрано,
 нек је чисто небо и нек су бистре моје воде. А извор да је за
 свако жедно грло, без разлике.

Приморцу — тежаку остављам тврд камени подзид — нек
 му брани живот, и зараван при брду, да их вријеме не обара
 прије времена. То приморцу.

Остављам маслине сребрна листа — нек им стољећа мирно
 хује кроз рањава стабла.

Остављам бијел облак и лака тичја пера у висини.

Бродару нек су при руци чунови и барке на везу и широке
 лабе на пучини, добродушној. То бродару.

Мору остављам бјеломодру игру валова, зањихана рибља јата у дубини и краке морских звијезда по дну. И рекох: ако је у води сабљарки, да на суху не буде сабљара!

И остављам пјешчана жала, сјајна као бисер. И у пијеску недирнут траг босе ђевојачке ноге.

Приморкињи остављам платно за сунчане везове. Остављам невене, хортензије и камелије и ловорике и мушкатле и бегоније и кључалу воду у лонцу и јутарњи пој пијетла и киту јоргована. То приморкињи.

И остављам голуба и голубицу, галеба и галебицу — нек се љубе кљуновима, опијени висином. То њима.

Остављам усне на рубу пехара, на танкој пјени вина, надојена јужним сунцем, остављам.

У аманет нек је спокојни прамен дима над кровом и тихан ђетињи сан на јастуку.

И долину ову остављам, питому колијевку — нек је љуља домаће море. То ђеци.

И нек ђеца памте прву црвену комуну при крају овог мора. Није она запретана, није под пепелом. Видим је куд крило тичје допире.

И да се не заборавља моја ријеч: и на суху и на таласу, нигда сами себе немојте постићет!

И препоручујем себе, своје влати, још пуне зелене крви — за идуће љето и цвјетање, јер листа на мени није.

Остављам пјесму порода мојег, пјесму за народ створену — сваки глас за својом звијездом.

И свијема правицу како суначни круг иште и заповиједа!

РИЈЕЧ ПРЕТПОТОЊА

Клечим, ево, крај грмена твојег, бесцвјетна, безмирисна жукво. Знам да потоње ријечи нема. То мјесто припада свјетлости, из које изнова ријеч ниче.

Очи ми ваздањи сунцокрети. Трагају за зракама и кад их облак скрије. А ријечи ми тминокрети. Борим се да их упутим за погледом.

Нада мноме подијељено небо. Планине, обала, мјесто гдје сам све још мирује под ведрином. Понад мора, све ближе — широко нарастање облака, дебелог, сумрког.

Испред мене подијељено море. При обали, под суженом плавети — сивкаста, мирна површина. Тек гдје-гдје, као на додир невидљивога птичјег крила, замрешка се, па се смири. Под оним облаком, иза праве, оштро усјечене линије, надижу се тамномодри валови.

Сунце се креће цртом подијељена неба, над раскројеним морем.

Пали су твоји цвјетови, угашена жукво, и већ те не назирем по странама. Скрила си своје влати у суморном зеленилу.

Не могу те заборавит, иако ми поглед бјежи к висини.

Ено, у њедрима оне недогледне облачине — сијев за сијевом. Румена срж и златасто прамење. То сјевкање, унутрашње, још не додирује море ни земљу. Затворено је тмастом кожом. И чини се: унутрини облака лаки налети вјетра распирују при-тајено огњиште.

Пренух се — већ не бијаше сунца над мрким обрисом брда Спас.

Додирujem твоје струкове, безлисна жукво — сумодре струке између земље и овог дана на измаку.

Трзам их прстима, ослушкујем сакривен, готово нечујан бруј. При врховима струкова тражим траг опалих латица и заматак нових. И милујем танке махуне с твојим сјеменкама.

Минуће још једна зима и прољеће рано, па ћеш уждити своје сунчане свијеће.

Пожелим да се унапријед радујем, бесцвјетна жукво — ти ћеш опет застријет мирисом ове стране, твоје ће златасте простирке и твоје пламсање да се огледну у модринама мора и неба.

Али, радовање застаје у грлу.

Хоће ли икад, хоће ли ишта опет цвјетати у мојем оку као што у теби изнова цвјета, вјечна жукво?

Вијем се без лијека између тајне постања и тајне скончања.

Роним — вуче ме према дну. Износим на прсима, на руњи-ни, бијел камен. Отргнут је од планине, у мору брушен и заобљен.

Приносим га уху као да је шкољка.

Ни јека ни одјека.

Жуква мени и ја њој: Што је са цвијетом, то је са свијетом

---

* Цитирани стихови узети су из студије др Јована Вукмановића „Паштровићи“, Цетиње, 1960.

